

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Mäkelä, Paula

Title: Kirkonrakentajasuku Rijf : pohjalaisen kirkonrakentajasuvun rakennus- ja tuotanto sekä toiminta kustavilaisen aikakauden Suomessa. [Lektio]

Year: 2016

Version:

Please cite the original version:

Mäkelä, P. (2016). Kirkonrakentajasuku Rijf : pohjalaisen kirkonrakentajasuvun rakennus- ja tuotanto sekä toiminta kustavilaisen aikakauden Suomessa. [Lektio]. Tahiti: taidehistoria tieteenä, 2016(1). <http://tahiti.fi/01-2016/vaitokset/kirkonrakentajasuku-rijf-pohjalaisen-kirkonrakentajasuvun-rakennus-ja-suunnittelutuotanto-seka-toiminta-kustavilaisen-aikakauden-suomessa/>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Taidehistoria tieteenä

Konsthistorien som vetenskap

01/2016

Kirkonrakentajasuku Rijf. Pohjalaisen kirkonrakentajasuvun rakennus- ja suunnittelutuotanto sekä toiminta kustavilaisen aikakauden Suomessa

Paula Mäkelä | 1.2.2016 klo 13.07 | Väitökset | TAHITI 01/2016

Lektio. Rijfien rakentajasuku on yksi maamme tunnetuimmista 1700-luvulla toimineista kirkonrakentajasuvuista. Suvun keulahahmo Jacob Rijfin suunnittelema Luodon puinen ristikirkko on mainittu pohjalaisen rakennustaiteen huippuesimerkkinä lähes jokaisessa kirkollista rakennusperinnettämme esittelevässä teoksessa. Tunnettuja Rijfien rakennusmonumentteja ovat myös Saloisten usklassistinen kellotapuli sekä Vimpelin 12-kulmainen pyörökirkko, jonka uskalias puukonstruktio jaksaa hämmästyttää vielä tänäkin päivänä. Rijfien laajentamaa Skellefteån kivikirkkoa pidetään puolestaan yhtenä Ruotsin usklassismin vaikuttavimmista rakennuksista. Tämä ”Palmyran temppeleiksi” luonnehdittu kirkko herätti jo omana aikanaan ihmetystä, sillä sen rakentajaksi tiedettiin suomalainen talonpoika Jacob Rijf.

Pedersören pitäjämästä kotoisin olleeseen, mutta 1700-luvun lopulla Uudenkaarlepyyn Soklottiin muuttaneeseen rakentajasukuun kuuluu neljä henkilöä: Thomas Rijf (1726–1803), hänen poikansa Jacob (1753–1808) ja Carl (1756–1801) sekä vielä Jacobin poika Carl Jacobsson Rijf (1783–1808). Muurari- ja kirvesmiestaustaisen suvun aktiivisin toimintakausi sijoittui 1700-luvun kahdelle viimeiselle vuosikymmenelle, jolloin he suunnittelivat ja rakensivat useita kivi- ja puukirkkoja sekä kellotapuleita. Lisäksi he laajensivat ja peruskorjasivat kirkkoja, rakensivat pappiloita, sekä laativat suunnitelmia erilaisia virastotaloja varten. Rijfit tunnettiin myös koristeellisten saarnatuolien, alttarilaitteiden ja virsitaulujen veistäjinä. Pääasiallisena toimialueena oli silloisten Vaasan ja Oulun läänien alue.

Jacob Rijf oli rakentajasukunsa nimekkäin jäsen, ja jo omana aikanaankin sen kiistaton tavaramerkki. Taidehistoriallisissa tutkimuksissa hänet tiedetään Suomen ensimmäiseksi rakennusmestariksi, joka opiskeli siviiliarkkitehtuuria Tukholman Kuninkaallisessa maalaus- ja kuvanveistoakatemiassa. Koulutuksensa myötä Rijfistä tuli Pohjanmaan johtava kirkonrakentaja ja Ruotsin Länsipohjan lääninrakennusmestari. Korkeilta virkamiehiltä saadut tunnustukset olivat valttikortteja, joita ei muilla tuonaikaisilla rakennusmestariehdokkailla ollut esittää. Arvostusta lisäsi vielä hänen kykynsä rakentaa

Tukholman yli-intendentin virastossa (eli YIV:ssa) laadittujen ja kuninkaan vahvistamien piirustusten mukaisesti.

Rijfit hallitsivat aktiivisimman toimintakautensa aikana pohjalaista kirkonrakentamista. Kokkolan pitäjältä kotoisin olleen suurrakentaja Matti Hongan (1713–1777) sekä alahärmäläisen Antti Hakolan (1704–1778) kuoleman jälkeen kirkonrakentajien valtikka siirtyi vähitellen Rijeille, jotka pystyivät hetkellisesti toimimaan jopa neljän rakennusmestarin voimalla. Muut tuonaikaiset rakentajasuvut eivät pärjänneet monipuolisuudestaan tunnetuille Rijeille, jotka hallitsivat sekä kivi- että puurakentamisen taidon. He omasivat lisäksi suhteet ylimpiin virkamiehiin ja pyrkivät muista mestareista poiketen luomaan uraa vielä Ruotsinkin puolella.

Huolimatta Rijfien varsin merkittävästä asemasta maamme 1700-luvun taidehistoriassa suvun toiminnan kokoava perustutkimus oli jäänyt puuttumaan. Kokonaiskuvan saamiseksi oli luettava useita enemmän tai vähemmän Rijfien rakennustoimintaa sivuavia tutkimuksia, kirkkojen hakuteoksia sekä läjäpäin eritasoisia seurakunta- ja paikallishistorioita, joissa kirkkojen rakentamista kuvattiin Rijfien osalta hyvinkin pintapuolisesti. Rijfien asema pohjalaisessa kirkonrakennusperinteessä oli mielestäni kuitenkin niin keskeinen, että suvun rakennustoiminnan systemaattinen kartoitus ja toimintaperiaatteiden selvittely tuntui varsin perustellulta tutkimusaiheelta, jo pelkästään oman kansallisen kulttuuriperintömmekin kannalta.

Taidehistoriallisen biografiatutkimuksen kenttään sijoittuvassa väitöstutkimuksessani olen pyrkinyt esittämään uutta tietoa Rijf-perheen sisäisestä työnjaosta, Rijf-veljesten kouluttautumisesta sekä merkittävimpien rakennushankkeiden taustalla vaikuttaneista sosiaalisista verkostoista ja henkilösuhteista. Kirkonrakentajien tuotanto on nyt ensimmäistä kertaa dokumentoitu ja analysoitu kokonaisuudessaan. Tutkimuksen liitteenä oleva Rijfien töiden luettelo kertoo tarkemmin paikallistasolla tapahtuneesta päätöksenteosta ja esittelee rakennuskohteet suunnittelusta aina toteutukseen saakka. Ensisijaisena tavoitteena oli tehdä alkuperäislähteisiin pohjaava lähdekriittinen perustutkimus, joka palvelee rakennusperintöömme liittyvissä tulevaisuuden tutkimuksissa.

Rijfit ovat laajan rakennustuotantonsa myötä tarjonneet paitsi haasteellisen, myös varsin jännittävän tutkimusaineiston. Yksittäisten asiakirjojen sivuilta paljastuvat hajanaiset tiedonmuruset täydensivät pala palalta Rijfien henkilökuvaa oman ammattinsa harjoittajina. Henkilöverkostojen avaaminen valaisi heidän nousuaan talonpoikaismuurareista Pohjanmaan johtaviksi kirkonrakentajiksi. Suhdeverkostossa erityisen tärkeiksi muodostuivat Pohjanmaan tunnetuimpaan liikemies Abraham Falanderiin (1746–1815) sekä Uppsalan läänin maaherra Eric af Wetterstedtiin (1736–1822) solmitut suhteet. Todelliseksi avainmonumentiksi osoittautui Falanderin rakennuttama Tuovilan kivisilta, jonka taidokas toteutus nosti Rijfit pohjalaisten suurvaikuttajien tietoisuuteen. Rijf-perheen rakentama Falanderin kivitalo kasvatti Rijfien arvostusta entisestään.

Vuoden 1776 kivirakentamista suosinut rakennuslainsäädäntö (31.7.1776) lisäsi kirkonrakentamiseen sidoksissa olleiden muuraritaustaisten Rijfien tarvittavuutta julkisen rakentamisen sektorilla. Jacob Rijfin Oulussa tekemät muuraustyöt sekä Munsalan kirkon tornityön onnistunut toteutus lisäsivät häneen kohdistuneita odotuksia Rijfien kirkonrakentajien keulakuvana. Komissiomaanmittari Martin Martinssonin (1744–1796) käyttö piirustusten puhtaaksi piirtäjänä Rijfien ensimmäisten kirkkohankkeiden yhteydessä paljasti, että rakentajasuvulta puuttui kyky laatia teknisesti kelpollisia

piirustuksia. Jacob Rijfin Tukholman opintomatkan perimmäisenä syynä voikin nähdä arkkitehtonisesti oikeaoppisien sekä tekniseltä toteutukseltaan pätevien rakennuspiirrosten laadinnan opettelun.

Rijf harjoitteli kopioimalla Tukholman keskeisimpien kirkkojen alkuperäispiirustuksia. Hän jäljensi myös YIV:ssa vireillä olleiden rakennushankkeiden työpiirroksia, joita hän sitten hyödynsi omassa tuotannossaan osin soveltaen, osin sellaisinaan. Tärkeä esikuva Rijfille oli myös hänen opettajiensa Carl Fredrik Adelcrantzin (1716–1796) ja Olof Tempelmanin (1745–1816) laatima Vaasan hovioikeudentalon torniehdotelma, jota esimerkiksi Carl Thomasson Rijf hyödynsi vielä aivan 1790-luvun lopulla. Tapaus on hyvä esimerkki siitä, miten Tukholman kautta suodatettuja barokkiarkkitehtuurin elementtejä sovellettiin lopulta pohjalaiseen kirkonrakennusperinteeseen.

Opintomatalla kopioituista kirkkopiirroksista tärkeimmiksi osoittautuivat Tukholman Adolf Fredrikin ja Ulrika Eleonoran suunnitelmat, joiden perusideoita Rijf hyödynsi koko rakentajauransa ajan. Viimeksi mainitun esikuvallisuus korostui erityisesti Oravaisten kirkkosuunnitelmassa, joka, kuten tutkimuksessani oletan, toteutettiin Laukaassa. Laukaan kirkon rakenteelliset yksityiskohdat toimivat puolestaan virikkeinä Rijfin jälkeen maineeseen nousseelle Kuorikoskien rakentajasuvulle.

Kuva 1. C.F. Adelcrantzin suunnittelema Tukholman Adolf Fredrikin kirkko (1768–1774, 1783) oli Jacob Rijfin tärkeimpiä esikuvia (ÖIÄ S 234: 1-5, Riksarkivet). Oikealla Jacob Rijfin rakentama Luodon kirkko (1785–1787, 1789). Kuvat: Paula Mäkelä.

Jacob Rijfin akatemiaopinnoissa ratkaisevinta ei ollut kopioitujen piirustusten määrä, vaan niiden hyödynnettävyys Rijfin tulevilla rakennusmestarin uralla. Tornit ja tornirakenteet, jotka voitiin rakentaa joko kirkon keskelle tai länsipäätyyn, olivat hänen ensisijaisen kiinnostuksensa kohteena. Näin Tukholman Ulrika Eleonoran kirkkopiirroksiset, jotka sisälsivät vaihtoehdot molemmille torniratkaisuille, toimivat tärkeinä idealähteinä Rijfin ensimmäisissä kirkkohankkeissa.

Rijf poimi uransa edetessä virikkeitä myös YIV:n laatimista vastaehdotelmista, sitä mukaa kun niitä tuli hänen tietoisuuteensa. Alatorniosta kopioitu Vimpelin keskustorni avaa uuden huomion siitä, että Vimpelin vuonna 1806 rakennettu kirkko on voitu suunnitella jo vuonna 1793. Carl Thomasson Rijfin tutkima Tukholman Hedvig Eleonoran kirkko kertoo kiinnostuksesta kahdeksankulmaista pohjakaavaa kohtaan.

Kuva 2. Tukholman Kungsholman eli Ulrika Eleonoran kirkkopiirustukset. Vasemmalla Nicodemus Tessin nuor. suunnittelemaksi mainittu fasadipiirros n. vuodelta 1675 (Tukholman kaupunginarkisto). Oikealla Jacob Rijfin tekemä kopio Jonas Zetterbergin (1757) länsitorniehdotelmasta. (Pietarsaaren kaupunginmuseo). Kuvat: Paula Mäkelä.

Kellojen sijoittaminen Adolf Fredrikin tarjoaman esikuvan mukaisesti keskustorniin asetti kivi- ja ennen kaikkea puurakennukselle aivan erilaiset kestävyysvaatimukset, kuin mihin länsitornien yhteydessä oli totuttu. Rijfin akatemiassa suorittamat arkkitehtuuriharjoitukset liittyivätkin käsitykseni mukaan juuri keskustornien rakentamiseen tarvittavaan ohjeistukseen. Tässä yhteydessä lienee myös Rijfin usein käyttämä kaksinkertaisten sisäviisteiden muodostama tukielementti kehitelty lopulliseen, käyttökelpoiseen muotoonsa.

Ristikirkkojen kellollinen keskustorni osoittautui kuitenkin epäonniseksi ratkaisuksi. Tornin painosta pullistuneista seinistä tuli Rijf-kirkkojen tyyppivika: tornit kestivät kyllä kellojen *painon*, mutteivät kellojen soiton aiheuttamaa tukirakenteiden *liikettä*, joka aikojen saatossa väsytti lujimmatkin hirsisidokset. Kun nurkkarakenteet antoivat periksi, uhkana oli, että koko torni romahtaa alas.

Onnettomuuksiltakaan ei Rijfin työmailla vältytty: Luulajan ja Skellefteån holvien sorruttua kesken rakennustöiden menetettiin ihmishenkiä. Sortumisen syyksi nähtiin heikko rakennusmateriaali sekä

useat rakennusvirheet. Epäonnistumiset Kemin ja Oravaisten kirkkohankkeessa söivät entisestään Rijfien mainetta luotettavina rakennusmestareina.

Rijfit omaksuivat käsitykseni mukaan YIV:sta tavan kopioida piirustuksia lasilevyn läpi. Menetelmä mahdollisti sen, että myös suvun muut jäsenet pystyivät laatimaan kelvollisia piirustuksia jäljentämällä niitä valmiin mallipiirroskokoelman sisältämien vaihtoehtopiirustusten avulla. Näin seurakunnille pystyttiin muokkaamaan toiveita vastaava kirkkorakennus. Rijfien muurarintausta varmisti sen, että kirkot pystyttiin rakentamaan säädösten mukaisesti kivistä. Mikäli seurakunta sai luvan puukirkon rakentamiseen, Rijf-veljesten ammattitaito takasi, että niistä saatiin näyttävyydeltään kivikirkon veroisia.

Mallikelpoisten rakennuspiirrosten laadintaito yhdistettynä kivrakentamisesta suosivaan rakennuslainsäädäntöön lisäsi Rijfien arvostusta pohjalaisilla kirkkorakennusmarkkinoilla. Fasadien koristelu ajanmukaisilla koristeaiheilla teki kirkoista paitsi näyttäviä, myös uuden arkkitehtuurivirtauksen mukaisia. Tämä sopi maaherroille, jotka halusivat hallintopiireilleen kruunun suosimaa rakennuspolitiikkaa. Vaasan läänin maaherra Adolf Tandefeltilla (1747–1822) oli tässä suhteessa tärkeä osa Rijfien työllistämässä. Kustavilaisen kaupunki- ja arkkitehtuureformin puolestapuhujan ilmeisenä tavoitteena oli saada ainakin yksi piirustusten laadinnan osaava ja pääkaupunkiseudun arkkitehtuuria tunteva rakennusmestari omaan lääniinsä Pohjanmaalle. Kunnolliset rakennuspiirustukset sekä rakennustekninen osaaminen nähtiin tervehdyttävänä voimana Pohjanmaan vanhakantaisessa kirkkoarkkitehtuurissa, joka väistämättä tarvitsi uudistumista väkiluvun noustessa ja asettaessa yhä suurempia vaatimuksia arkkitehtonisille ratkaisuille. Suosittelevirjeessään Tandefelt korosti juuri Rijfin hankkimaa koulutusta yhtenä tärkeimmistä rakennusmestarinvalintaan liittyvistä kriteereistä.

Rijfien rakennussuvun yhteyteen kytketään myös joukko maineikkaita mestareita. Suomen ensimmäisenä kuvanveistäjänä sittemmin tunnettu Eric Cainberg (1771–1816) kutsuttiin Rijfien palvelukseen 1780-luvun lopulla. Kutsu oli sidoksissa Rijfien alkaneeseen saarnatuolituotantoon, jossa Cainbergin tehtävänä oli tehdä veistokoristeita Rijfin Tukholmasta hankkimien esikuvien mukaan. Tukholman taideakatemiasta opiskelupaikan saaneen Cainbergin aseman peri nikkari Johan Kantlin (1770–1839), josta kehkeytyi lopulta varsin maineikas rakennusmestari. Suomen ensimmäinen pyörökirkonrakentaja, rakennusmestari Anders Malander (1771–1809), oli Rijfien luottokisällinä usean vuoden ajan.

Päivälleen 207 vuotta sitten Jacob Rijf valmistautui aloittamaan Tukholman Kungsholman eli Ulrika Eleonoran kirkon tornityön. Kaukaa Pohjanmaalta saapunut rakennusmestari oli saanut kuninkaalta erityisluvan rakennustöiden suorittamiseksi. Työt saivat pian odottamattoman käänteen, kun Rijf sairastui äkillisesti ja joutui vuoteenomaksi. Samanaikaisesti sairastui myös hänen poikansa Carl Jacobsson, jonka tehtävänä oli ollut auttaa isäänsä tornityössä. Rakennusmestarit eivät toipuneet, vaan isä ja poika menehtyivät kovan kuumeen seurauksena joulunpyhien aikana vuonna 1808.

Tukholmassa palattiin pian normaaliin päiväjärjestykseen, sillä kirkon tornityöt jatkuivat uuden rakennusmestarin johdolla jo muutaman kuukauden kuluttua. Pohjanlahden toisella puolella oli kuitenkin tapahtunut jotain peruuttamatonta: tuon ajan tunnetuimman kirkonrakentajasuvun yhteensä yli kuusi vuosikymmentä kestänyt taival oli päättynyt, eikä suvun rakennustoiminnalle ollut enää jatkajaa. Suvun päämiehet menettäneellä ja taloudelliseen ahdinkoon joutuneilla omaisilla ei ollut

riittävästi resursseja ryhtyä selvittämään Tukholman tapahtumia. Perimätiedon väittämän myrkytyskuoleman ja asiakirjalähteiden mainitseman kuolinsyyn välillä vallinnut ristiriita jäi askarruttamaan jälkipolvia useiden vuosikymmenten ajaksi. Kuolivatko Rijfit sittenkin kateellisten virkaveljiensä myrkyttäminä? Tutkimus osoitti, että vallinneiden olosuhteiden puolesta mahdollisuudet myös tradition väittämään salamurhateoriaan olivat olemassa.

Rijfien jälkeensä jättämä rakennustuotanto elää yhä edelleen keskuudessamme.

Heidän rakentamiensa kirkkojen rakennustekniset yksityiskohdat ovat toimineet virikkeinä useille heidän jälkeensä toimineille tunnetuille rakennusmestareille ja arkkitehteille. Viisi kivikirkkoa ja yhdeksän puukirkkoa todistaa vielä siitä virastoarkkitehtuurin ja kansanomaisen rakennustaiteen välisestä vuoropuhelusta, joka on lyönyt lähtemättömän leimansa paitsi pohjalaiseen kirkonrakennusperinteeseen, myös suomalaiseen kulttuurimaisemaan.

Paula Mäkelä (s.1971) on ollut tohtorikoulutettavana Jyväskylän yliopiston Taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitoksella. Väitöskirja Kirkonrakentajasuku Rijf. Pohjalaisen kirkonrakentajasuvun rakennus- ja suunnittelutuotanto sekä toiminta kustavilaisen aikakauden Suomessa tarkastettiin 18.12.2015. Väitös on ladattavissa osoitteesta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6426-9>.